

ВІДЗИВ

офіційного опонента **Ольхової Наталії Володимирівни**
на дисертаційну роботу **Костенка Дмитра Вікторовича**
**«Формування міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі
«Інформаційні технології» в освітньому середовищі університету»,**
представленого на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Актуальність дослідження

Сучасні глобалізаційні, інтеграційні, міграційні процеси, ускладнення міжособистісних, міжетнічних, міжкультурних взаємин у суспільстві зумовили актуалізацію проблеми формування навичок взаємодії з представниками різних національностей, етнічних груп. Тому закономірним стає зміна освітньої парадигми пріоритетним завданням якої є створення толерантного середовища, суб'єкти якого вміють ефективно взаємодіяти в глобальному просторі.

Студенти галузі «Інформаційні технології» є тією цільовою аудиторією, яка покликана забезпечити майбутні робочі місця, отримати ІТ- спеціальності, забезпечити функціонування сфери ІТ-обслуговування не лише у нашій країні, а й у глобальному масштабі. Важливим для педагогів постає питання підготовки фахівців, конкурентоспроможних на міжнародному ринку, здатних ефективно працювати і здійснювати міжкультурні комунікації зі світом, незалежно від етнічної приналежності, національності, віросповідання, релігійних поглядів, культурних уподобань тощо на засадах взаємоповаги, взаємоспівробітництва, взаємодопомоги та взаємопідтримки.

Сучасною важливою складовою навчання та спілкування студентів у реальному та віртуальному середовищах є міжкультурна компетентність особистості, яка є результатом взаємодії освітніх закладів, сім'ї та соціуму. З огляду на такі різноманітні впливи на розвиток студентської молоді, зокрема, заслуговує підтримки звернення дисертанта до теми формування міжкультурної компетентності в освітньому середовищі університету

Тож проблема формування міжкультурної компетентності, яка вирішується на сторінках дисертації Костенка Дмитра Вікторовича, на часі і потребує ефективних шляхів вирішення.

Автором обґрунтовано низку суперечностей між: об'єктивною потребою та соціальним замовленням суспільства на підготовку фахівців з високим рівнем сформованості міжкультурної компетентності й недостатніми можливостями сучасної системи освіти у забезпеченні цього процесу; соціальною значущістю процесу формування міжкультурної компетентності здобувачів вищої освіти для гармонізації взаємовідносин суб'єктів освітнього процесу й недостатньою розробленістю цієї проблеми в науково-теоретичному й методичному аспектах; потенційною можливістю освітнього процесу закладів вищої освіти щодо формування міжкультурної компетентності студентської молоді та суттєвою невідповідністю змісту, форм і методів її формування.

Глибоке усвідомлення дисертантом обраної теми дослідження, об'єктивне вивчення й осмислення наукового доробку вітчизняних і зарубіжних учених дало змогу обґрунтувати необхідність та доцільність даної наукової розвідки.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Аналіз дисертації Костенка Дмитра Вікторовича свідчить, що автором вдало визначено науковий апарат дослідження, обрано теоретичні й емпіричні методи дослідження, які доповнюють один одного, що разом дало можливість усебічно висвітлити основні положення наукового пошуку.

Серед результатів, що мають наукову новизну, слід відзначити: структурно-функціональну модель формування міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» у освітньому середовищі університету, яка складається з трьох блоків: цілево-методологічного (мета, завдання, методологічні підходи та принципи); методично-формульованого (етапи, зміст, форми, методи, засоби); діагностично-результативного (компоненти, критерії, показники, рівні, результат); визначено та експериментально перевірено організаційно-педагогічні умови формування міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» у освітньому середовищі університету (формування соціокультурного середовища, що активізує засвоєння здобувачами вищої освіти умінь і навичок міжкультурної компетентності; забезпечення єдності наукових знань, емоційно-мотиваційних суджень та практичних дій здобувачів вищої освіти щодо міжкультурної компетентності під час організації аудиторної та позааудиторної діяльності для їх суб'єкт-суб'єктної взаємодії; педагогічна підтримка здобувачів вищої освіти у моральному самовизначенні, прояві міжкультурної компетентності); визначено компоненти (емоційно-ціннісний, когнітивний, практично-діяльнісний), критерії (ціннісний, знаннєвий, діяльнісний), відповідні показники, рівні сформованості міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» (високий, середній, низький); запропоновано визначення поняття «міжкультурна компетентність майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології»»; *уточнено* зміст поняття «міжкультурна компетентність майбутніх фахівців»; методи, форми формування міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців» в освітньому середовищі університету; *подальшого розвитку набули* питання ролі та місця процесу формування міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» в освітньому середовищі університету; положення про потенціал аудиторної та позааудиторної діяльності університету щодо формування міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології».

Практичне значення отриманих результатів полягає у розробці діагностичного інструментарію (анкети, опитувальники, інтерв'ювання тести) для здійснення діагностики рівнів сформованості міжкультурної компетентності майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» в освітньому середовищі університету та впровадженні в освітній процес

університету варіативного авторського курсу «Теорія і практика масових комунікацій в процесі міжкультурної взаємодії», мотиваційно-виховних тренінгів «Вчимося бути толерантними», «Відповідальність – оберіг життя», «Людина починається з добра», «Секрети міжкультурної комунікації», практичних вправ «Дві культури», «Привітання», «Ярлики», «Пари слів», «Павутиння забобонів», «Безлюдний острів», «Знайомство», «Вільний мікрофон», «Чим ми схожі?», «Займи позицію», «Я принциповий, але толерантний», «Я толерантний, але принциповий» тощо.

Результати дисертаційної роботи можуть бути використані у процесі оновлення та модернізації складових змісту формування міжкультурної компетентності здобувачів вищої освіти у освітньому середовищі університету в процесі розроблення навчальних планів, програм, курсів, методичних рекомендацій, підручників, у системі підготовки працівників освіти; у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» під час викладання навчальних дисциплін, як от: «Вступ до спеціальності», «Вступ до університетських студій», «Науковий образ світу», «Кроссплатформне програмування», «Полікультурна педагогіка», «Педагогічна майстерність» та ін. Основні положення та результати дисертаційної роботи можуть стати підґрунтям для подальших досліджень із теорії і методики професійної освіти.

Вірогідність наукових положень, що наведені в дисертації, обумовлені комплексним підходом до вирішення завдань дослідження та достатнім обсягом практичної реалізації на базі запропонованих теоретичних положень, педагогічним експериментом, коректним опрацюванням одержаних експериментальних даних.

Зазначимо, що загалом дослідження вирізняється достатнім рівнем узагальнення, самостійністю наукового пошуку.

Зміст дисертації та його завершеність

Здійснений дисертантом у *першому розділі* ґрунтовний аналіз наукових підходів до питання формування міжкультурної компетентності, особливостей цього процесу в сучасних соціокультурних умовах дав можливість з'ясувати сутність і структуру міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» в освітньому середовищі університету, уточнити ключові поняття, визначити компоненти, критерії, показники, рівні сформованості. У роботі поняття «міжкультурна компетентність майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» трактується як особистісне утворення, що характеризується ціннісним ставленням до національної самосвідомості й духовної культури, необхідної для адаптації до інших культурних умов, успішного і ефективного міжкультурного спілкування, спільної діяльності й співпраці з носіями інших культур як на професійному, так і на побутовому рівні. В результаті визначення поняття автор у структурі МКК виділив когнітивний, емоційно-ціннісний, діяльнісно-поведінковий компоненти, які лягли в основу практичної частини дисертації.

У процесі реалізації *другого завдання* здійснено діагностику стану сформованості міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» в освітньому середовищі університету.

Автором розроблено методикау та інструментарій діагностики, застосовано їх широкий спектр (спостереження, анкетування, обговорення, авторські методики реалізації потреб), здійснено констатувальні зрізи.

Особливої уваги заслуговує доробок дослідника щодо обґрунтування структурно-функціональної моделі формування міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» в освітньому середовищі університету, яка складається з трьох взаємообумовлених блоків: цілево-методологічного (мета, завдання, методологічні підходи, принципи); методично-формуального (етапи, зміст, форми, методи, засоби); діагностично-результативного (компоненти, критерії, показники, рівні, результат).

Важливим є обґрунтування педагогічних умов формування міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» в освітньому середовищі університету, а саме: формування соціокультурного середовища, що активізує засвоєння здобувачами вищої освіти умінь і навичок міжкультурної компетентності; забезпечення єдності наукових знань, емоційно-мотиваційних суджень та практичних дій здобувачів вищої освіти щодо міжкультурної компетентності під час організації аудиторної та позааудиторної діяльності для їх суб'єкт-суб'єктної взаємодії; педагогічна підтримка здобувачів вищої освіти у моральному самовизначенні, прояві міжкультурної компетентності.

Реалізація *третього завдання* дослідження дозволила автору схарактеризувати етапи та методикау реалізації організаційно-педагогічних умов формування міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» в освітньому середовищі університету, які ґрунтуються на формуванні соціокультурного середовища, що активізує засвоєння здобувачами вищої освіти умінь і навичок міжкультурної компетентності; забезпеченні єдності наукових знань, емоційно-мотиваційних суджень та практичних дій здобувачів вищої освіти щодо міжкультурної компетентності під час організації аудиторної та позааудиторної діяльності для їх суб'єкт-суб'єктної взаємодії; педагогічній підтримці здобувачів вищої освіти у моральному самовизначенні, прояві міжкультурної компетентності і здійснити аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи.

Позитивним є використання автором на цьому етапі дослідження комплексу системних заходів (лекцій, семінарів, тренінгів, виховних заходів, рольових ігор), залучення до процесу формування МКК спеціалістів, відомих науковців та меценатів світу з питань міжкультурної взаємодії на інформаційному порталі TED Talks.

Під час формуального експерименту автор застосовує низку сучасних форм навчальної діяльності зі студентами, що пов'язані з використанням ІКТ – перегляди і обговорення відеороликів, відео-блогів у соціальних мережах Instagram, Facebook, проведення групової роботи «Еверест».

Здобутком стало започаткування роботи варіативного курсу, «Теорія і практика масових комунікацій в процесі міжкультурної взаємодії». В рамках курсу використано методи, спрямовані на оволодіння здобувачами вищої освіти знаннями уміннями та навичками міжкультурної компетентності. Тематика цієї роботи є важливою для сучасних студентів: толерантність, культура поведінки у інформаційному просторі, протидія агресії та ін. Значущим є і застосування у рамках курсу тренінгових занять, які є моделями різноманітних життєвих ситуацій міжособистісної взаємодії.

Позитивної оцінки заслуговує використання у курсі міжпредметних зв'язків з навчальними дисциплінами («Теорія і практика масових комунікацій в процесі міжкультурної взаємодії», «Філософія», «Науковий образ світу», «Педагогічна майстерність» тощо, а також вибіркового дисциплін, як от: «Українська та зарубіжна культура», «Професійна та корпоративна етика», «Полікультурна педагогіка», «Релігієзнавство», «Культурологія», «Педагогічна деонтологія», «Етнопсихологія», «Етнопедагогіка», «Етика», «Етносоціологія»).

Заслуговує уваги й те, що експериментальна робота сприяла підвищенню інтересу та мотивації студентів до формування міжкультурної компетентності, зумовили розвиток інформаційного світогляду та критичного мислення, національної самосвідомості та духовної культури.

Дмитро Вікторович ґрунтовно описує організацію та методику проведення педагогічного експерименту, коректно застосовує статистичний аналіз середніх для порівняння результатів і обґрунтування висновків.

Сформульовані у загальних висновках основні результати наукової роботи змістовно узгоджуються з поставленими завданнями і дають повне уявлення про те, якою мірою дисертанту вдалося їх розв'язати.

Повнота викладу наукових положень в опублікованих працях

Зазначимо, що матеріали дисертації пройшли необхідну апробацію, обговорювалися на міжнародних, всеукраїнських і міжрегіональних науково-практичних конференціях.

Результати дисертаційного дослідження Костенка Д.В. висвітлено в у 22 публікаціях автора (2 – у співавторстві), з них 7 статей відображають основні результати (2 – у зарубіжних виданнях), 13 – апробаційного характеру, 2 – додатково відображають результати дисертації.

Автореферат дисертаційного дослідження оформлено за чинними вимогами, він повністю відповідає змісту й структурі дисертації, дає чітке уявлення про особливості проведеного дослідження та його результати.

Зміст автореферату відповідає тексту і висновкам дисертації.

Зауваження щодо змісту дисертації

1. У дисертації представлена робоча навчальна програма варіативного курсу «Теорія і практика масових комунікацій у процесі міжкультурної взаємодії». Вона включає теми, які важливо вивчати всім майбутнім фахівцям без винятку. Галузь «Інформаційні технології» готує фахівців, що будуть у подальшому

займатись адмініструванням, проектуванням та менеджментом у ІТ-компаніях України та всього світу. Їх діяльність буде включати міжкультурну взаємодію при створенні інформаційних та інтелектуальних систем, комп'ютерної графіки, Web-дизайну, систем інтернету речей тощо. На нашу думку, варто було б у програму курсу включити теми, спрямовані саме на особливості майбутньої професійної діяльності ІТ-фахівців у поєднанні з формуванням міжкультурної компетентності як-то «Особливості мережного етикету ІТ-фахівців», «Сутність командної роботи ІТ-фахівців у в освітньому середовищі університету» тощо.

2. Сьогодні кожна освітня програма підтримується дистанційними курсами, де у достатній кількості подані електронні навчальні матеріали. Бажано було б надати посилання на розроблений дистанційний курс «Теорія і практика масових комунікацій у процесі міжкультурної взаємодії», з розробленими навчальними матеріалами, семінарськими заняттями і перевірочними тестами.

3. Представлена у розділі 2 піраміда формування міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» має дещо узагальнений характер. Подібна піраміда представлена у дослідженні В.Баканової, О. Кричківської та Н. Лисої, які розглядають формування МКК майбутніх фахівців зовнішньоекономічної діяльності. Автор посилається на їх доробок, але б краще було показати відмінності у формуванні МКК для фахівців тієї та іншої галузей та спільні риси.

4. Наразі, особливо в останні роки, ускладнені карантинними умовами, перевага віддається відкритим цифровим освітнім ресурсам. Це зумовлює формування й розвиток цифрового освітнього середовища майбутнього покоління (Next Generation of Digital Learning Environment, NGDLE). Водночас у дисертаційному дослідженні у параграфі 1.3. розглядаються сутнісні характеристики та зміст понять: «освітнє середовище», «освітнє середовище закладу вищої освіти», «інформаційно-освітнє середовище закладу вищої освіти». На нашу думку, у роботі варто б було приділити увагу розгляду поняття «цифрове освітнє середовище», його сутності та особливостям.

5. У параграфі 1.2. сказано, що формування міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» в освітньому середовищі університету здійснюється також під час участі в міжнародних програмах обміну. Далі у роботі представлено перелік дієвих моделей, але дослівно речення як звучить так: «однією з найбільш дієвих моделей реалізації академічної мобільності є освітня програма Європейського Союзу «Erasmus+», «Campus France», «Дії Марії Складовської Кюрі» в рамках програми «Горизонт 2020», «Програми імені Фулбрайта в Україні», «Темпус ELITE – Education for Leadership, Intelligence and Talent Encouraging»... Не зовсім зрозуміло, це одна найдієвіша програма чи вони всі? На нашу думку, потрібно було точніше висловити думку щодо всіх зазначених програм. А також, вважаючи на їх однозначну ефективність у формуванні МКК навести приклади їх реалізації в середовищі університету.

6. У розділі 3 автором описано вагомий вплив тренінгів на формування МКК. Вважаючи їх практичну значущість варто було б у додатках представити

сценарії проведення тренінгів та організаційні особливості.

Наприкінці дослідження важливим було б надати стислий блок рекомендацій для викладачів щодо використання засобів, ресурсів та сервісів мережі Інтернет, спрямованих на формування міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології».

Водночас висловлені зауваження та пропозиції не є принциповими для даного наукового дослідження і суттєво не впливають на його загальну позитивну оцінку.

Загальні висновки

Дисертація Костенка Д.М. на тему «Формування міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців галузі «Інформаційні технології» в освітньому середовищі університету» є самостійним і завершеним науковим дослідженням.

Результати дисертації мають важливе значення для подальшого вдосконалення теорії і практики професійної освіти, зокрема підготовки студентів галузі «Інформаційні технології» до міжкультурної взаємодії.

Зміст виконаного дослідження, засоби, методи, що використовуються в ньому, та одержані основні наукові результати відповідають встановленим вимогам пунктів 9, 11-14 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами), а його автор – Костенко Дмитро Вікторович – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії і методики початкової освіти
Волинського національного
університету імені Лесі Українки

Н. В. Ольхова

